

Makalenin Gönderim Tarihi: 23.11.2022**Kabul:** 22.12.2022**Makale Türü:** Araştırma Makalesi

ALMANYA'YA GÖÇ'ÜN 60. YILINDA BİRİNCİ VE İKİNCİ KUŞAK TÜRK GÖÇMENLERİN ÇİFT DİLLİLİK SORUNU VE DİL GELİŞİM SÜREÇLERİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

FIRST AND SECOND GENERATION TURKISH IMMIGRANTS ON THE 60TH ANNIVERSARY OF MIGRATION TO GERMANY THE PROBLEM OF BILINGUALISM AND RETHINKING LANGUAGE DEVELOPMENT PROCESSES

Gökhan Şefik ERKURT¹

Özet

Almanya, İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik büyümeyi hızlandırmak adına gerçekleştirilen işçi göçüyle birçok ülkeden işçi getirtmiştir. İlk göçmen işçiler büyük ölçüde İtalya, Türkiye, Yugoslavya ve Fas gibi ülkelerden gelenler olmuştur. Göç hareketliliği yanında birçok zorlukları da beraberinde getirmiştir. En önemli zorluklardan birisi de göç edilen ülkenin dilinin bilinmiyor olmasıdır. Bu çalışmada amaca yönelik olarak 1960'larda resmi olarak göç eden birinci kuşak Türk kökenli göçmenlerin ve ardından gelen ikinci kuşağın çift dillilik problemi ele alınmıştır. Çalışmamızda ulus ötesi bir yaklaşımla Almanya'ya göç eden her iki kuşak temsilcilerinde ikinci dilin kazanımlarının ne ölçüde ve nasıl gerçekleştiği ortaya konmuştur. Göç eden birinci kuşağın çeşitli sebeplerle ikinci dili öğrenememesi ile ikinci kuşağın iki dillilik problemi ele alınmıştır. Çalışmamızın sonuç bölümünde birinci ve ikinci kuşağın ikinci dili etkin öğrenememesinin sebeplerinin farkları ortaya konmuştur. Birinci kuşağın ikinci dil edinimi gerçekleştirmediği buna karşın ikinci kuşak neslin ise ikinci dil ediniminin görece daha iyi olmasına rağmen iki dile de tam hâkim olmadığı görülmüştür. Dönemin şartları içerisinde çift dillik sorununa bugünün perspektifinden yeni bir okuma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk Göçmenler, İki Dillilik, Almanya, Göç.

Abstract

Germany brought workers from many countries with labor migration carried out to accelerate economic growth after World War II. The first labor migrants came mostly from countries like Italy, Turkey, Yugoslavia and Morocco. Immigration has brought many challenges along with mobility. One of the biggest difficulties is that the language of the immigration country is not known. In this study, the problem of the bilingualism of the first generation of Turkish-born migrants who officially immigrated in the 1960s and the subsequent second generation were discussed. Our study showed the extent to which and how second language acquisition occurs among representatives of both generations who have transnationally immigrated to Germany. The problem of second generation bilingualism with the first generation's inability to learn the second language for various reasons is discussed. The final part of our study shows the differences in the reasons why the first and second generation cannot learn the second language effectively. Although the first generation could not acquire a second language, it was observed that the second generation did not fully master both languages, although their second language acquisition was relatively better. Under the conditions of the time, an attempt was made to realize a new reading of the problem of bilingualism from today's perspective.

Keywords: Turkish immigrants, bilingualism, Germany, migration.

1 Doç. Dr., ADÜ İnsan ve Toplum Bil. Fak., Alman Dili ve Edebiyatı, erkurt@adu.edu.tr, ORCID 0000-0002-6826-7970

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı, Almanya’da ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmiş, sanayileşme ve üretimde insan gücüne olan ihtiyacı oldukça artmıştır. Savaş sonrası insan sayısının azalmasıyla, sanayi ve üretimde çalışacak insan gücüne olan ihtiyaçlarını gidermek için başka ülkelerden işçi alımına başlayan Almanya, 1960’lı yıllardan itibaren Türkiye’den de çok sayıda işçi getirmiştir. İlk giden kafiyele bulunanlar konuk işçi (Gastarbeiter) olarak adlandırılmışlardır. Göç edenler, insan olmanın getirdiği tüm kültürel, sosyal, dini ve ulusal özelliklerini de beraberinde götürmüşlerdir. Dolayısıyla Almanya’da iki farklı kültür, gelenek, inanç ve düşünce dünyası karşı karşıya gelmiştir. Başlangıçta sadece işgücü alan ve veren ülkeler değil, göçmenlerin bizzat kendileri de göç olayını geçici bir olay olarak görmüşlerdir. Göç edenlerin temel amacı birkaç yıl yurtdışında çalışarak para biriktirmek ve vatanlarına rahat bir ekonomik duruma sahip olarak geri dönmektir. Almanya’ya giden Türkler için de aynı durum söz konusuydu. Bu sebeple Almancayı öğrenme gayreti içine de girmemişlerdir. Ancak süreç düşünüldüğü gibi işlemedi. Zaman içinde göç eden işçilerin kimileri ülkelere dönerken büyük çoğunluğu Almanya’da sürekli kalmayı tercih etti (Demir, 2010: 21).

Dilin yabancı kültürleri ve kişilikleri algılamadaki önemini inkâr edilemeyeceği düşünülürse ilk giden Türkiye vatandaşı göçmenlerin yerleştikleri topluma adapte olma süreçlerinin ne kadar zor olduğunu söylemek doğru olacaktır. Çünkü yaşanan topluma uyum sağlamanın en temel öğelerinden birinin o ülkenin dilini öğrenmeye çalışmak olduğu bir gerçektir. İlk giden kuşakta böylesi bir gayretin olmayışının nedenlerinden biri olarak da dillerin yapısal farklılıkları gösterilebilir. Hint Avrupa dil ailesine bağlı olan Germen dillerinin, Ural – Altay dil aile grubuna bağlı olan Türk dilinin, yapısal anlamda farklı olmalarının, göçmen aileler için Almancayı öğrenmeyi zorlaştırdığı bir gerçektir. Dolayısıyla ilk giden kuşak, Türkçe-Almanca karışımı gündelik bir dil kullanmıştır. Bu melez dil *Gastarbeiterdeutsch* diye de adlandırılan Pidgin dildir (Nakiboğlu, 2019: 58). *Gastarbeiterdeutsch* yani *Pidgin* dil, kontrolsüz bir şekilde konuşulan, 1950 ila 1970 yılları arasında Misafir İşçilerin (Gastarbeiter) kullandıkları, kendilerince oluşturulmuş bir iletişim dili olarak tanımlanmaktadır (Keim, 2020: 138). Almanya’ya ilk işçi sınıfı olarak göç eden göçmenler düşünüldüğünde, sosyal hayatta kendi ihtiyaçlarını karşılamak zorunluluğu altında, melez dil kullanılmasının da doğal bir sonuç olduğunu düşünmekteyiz.

İlk kuşağın kullandığı Pidgin Dil olarak adlandırılan *Gastarbeiterdeutsch* homojen olmayan, Almancanın en basite indirgenmiş hali olarak tanımlanmaktadır. Karışım dil diye nitelendirilen Pidgin diller günümüzün iki dilli toplumlarında da karşımıza çıkan dilsel unsurlardandır. Bilindiği üzere başka dillerden etkilenmeden gelişmiş ve ari kalmış bir dile denk gelmek neredeyse imkânsızdır (Nakiboğlu, 2019: 56). *Gastarbeiterdeutsch* da Almanya’ya ilk giden kuşağın oluşturduğu, Almancanın kurallı dilbilgisi kullanımının yerine onu en basite indirgeyerek, daha kolay konuşabilecekleri Türkçe ve Almancadan oluşmuş karma ve basit cümle yapıları ile ortaya çıkarmış oldukları bir dildir.

Alman Dil Bilimci Hadumod Bußmann “*Gastarbeiterdeutsch*” diye nitelendirilen pidgin dilini şu şekilde de tanımlar:

1960’lı ve 70’li yıllarda göçmen işçilerin sayısının ve nüfus oranlarının yüksek olması nedeniyle Almanya’da karışım dil (Pidgin) çeşitliliği artmıştır. Bu diller basit cümle yapılarıyla, sınırlı kelime dağarcıklarıyla, Almanca sözcüklerdeki fazlalık olarak görülen kısım ve eklerin atılmasıyla, kullanılmayan tanım ve artikelleriyle, edat, bağlaç ve fiil çekimleriyle kendilerine özgü olduklarını belirtmek için *Gastarbeiterdeutsch* adıyla tanımlanmıştır. (Bußmann, 1990: 262-263).

Söz konusu dili ilk kuşak içerisinde Almanya’ya işçi olarak giden bir Türk’ün konuşmasından alıntıyla göstermeye çalışmanın yerinde bir örnek olacağı düşüncesindeyiz. “Bahnhofa bekliyorum”, “Krank aldım”, “Terminim var” örneklerinden yola çıkarak cümlelerin sözdizimsel bir bütünlükten yoksun olduğu ve Almanca kelimelerin Türkçe çoğul eklerinin eklenerek yapıldığı görülmektedir. Bunun gibi örnekleri çoğaltmak da ayrıca mümkündür.

Gastarbeiterdeutsch’ta bazı basit sözdizimsel yapılar mevcuttur. İlk kuşak göçmenlerin yeni yerleştikleri

toplumun diline, dinine, kültürüne ve sosyal yaşamına tamamen yabancı olmalarının etkisiyle oluşturdukları bu dil onların sadece günlük hayatlarını idame ettirebilmeleri için yeterliydi.

Almanya'ya ilk giden işçi göçlerinin Almanya'da yukarıda belirtildiği gibi uzun süre kalmayacakları düşüncesi, Almanya'nın dil eğitimi konusunda hazırlıksız yakalanması, dolayısıyla da işçilerin Almanca dil problemlerinin önemsenmemesi ilk kuşağın ikinci dil ediniminin *Gastarbeiterdeutsch*'tan öte gidemediğinin nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Filolog Nakiboğlu'nun savı bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Göçmen işçiler Almanya'ya gelir gelmez hiçbir uyum programına tabi tutulmadan hemen işe başlatılırlar. Çalışmak için gelen işçilerin çoğu, ne Almanca ne de başka bir dil bilir, aslında göçmenlik en az iki dil bilmeyi gerektirir. Göçmen işçiler hayatlarında ilk defa farklılıklarla karşılaşır ve yine hayatlarının ilklerini yaşarlar (Nakiboğlu, 2020: 35).

İlk kuşak göçmenler açısından da Almancanın dil bilgisi yapısının zor olması ve kendi anadillerine yakın olmaması Almancanın ikinci bir dil olarak öğrenilmesini zorlaştıran etmenlerden bazıları olmuştur. Dolayısıyla yukarıda belirtildiği gibi ilk göç eden kuşak yaşadıkları toplumda kendi oluşturdukları Türkçe – Almanca karışımı Pidgin dilinin sınırları içinde kalmışlardır. İlk kuşak göçmenlerin iletişimde oldukları gruplar da yine onların iş arkadaşları olmuştur. Dilbilimci Şimşek ve Schroder durumu şu şekilde özetlemektedirler;

“Birinci kuşağın dil öğretmenleri, onlara iş hayatında gerekli olan bilgileri öğretenler Alman çalışma arkadaşları olmuştur” (Şimşek & Schroder, 2011: 206).

Böylelikle yaşadıkları toplumda bütünlük ve uyum sağlayamamışlardır. Pamuk'un belirttiğine göre Alman toplumuyla sağlıklı iletişime geçebilecek dil edinimleri olmadıkları için toplumdaki yabancılaşmaları ve kendi içlerinde, dışarıya kapalı bir çevrede gettolaşarak kendilerine özgü yaşam alanları yaratmışlardır. Bu sebeple Alman toplumuna paralel toplum olmalarıyla etiketlenmişlerdir (Pamuk, 2019: 116).

Buraya kadar özetlemek gerekirse; ilk göç eden birinci kuşak Türk kökenli göçmenlere, misafir işçi gözüyle bakılmıştır. Yetkili makamlarca da göçmenler için Alman dilini öğrenme programlarına dâhil olmamış ve dolayısıyla bu göçmenler bu dili özümseyememişlerdir. Bu durum onları hem yaşadıkları topluma entegre edememiş, hem de toplumdaki izole olmaları gibi olumsuz durumlara sebep olmuştur. İlk kuşak göçmenlerin toplumun dışına itilmeleri birçok sosyal ve kültürel sıkıntıları da beraberinde getirmiştir fakat bu çalışmanın odağı doğrultusunda bunlara değinilmeyecektir.

Alman toplumuna uyum gösteremeyen birinci kuşağın yol açtığı sıkıntılar göz önünde bulundurularak ikinci kuşaktan itibaren her türlü soruna kaynaklık eden bir problem olarak uyum sorunu kavramı Alman makamları ve yetkililerince gündeme taşınmıştır. Bu problem Almanya'da yetkili makamlarca orada yaşayan Türkler için güncelliğini sürdürmektedir (Demir, 2010: 24). Uyum sorununun temelinde de eğitim ve dil sorunu olduğu görülmektedir.

1. İKİNCİ KUŞAKTA ÇİFT DİLLİLİK PROBLEMİ

İkinci kuşağın dil ve iki dillilik sorunlarına değinmeden önce bu kuşağı oluşturan grubun sosyal özelliklerine ve dil sorunlarının temelinde yatan sıkıntılara değinmek yerinde olacaktır. İkinci kuşak, aile birleşmesi ile Almanya'ya ya ilköğretim çağına giden ya da orada doğup büyüyen, anne ve/veya babası göç tecrübesini yaşamış olan çocuk gruplarından oluşmaktadır. Bu kuşak dönem olarak 1975 ve sonrasında denk gelmektedir (Demir, 2010: 25).

Birinci kuşağın Türkiye'ye geri dönme arzularından doğan para biriktirme isteği dolayısıyla Almanya'yı geçici bir yerleşim yeri olarak görmeleri çocuklarını yetiştirme tarzlarına da yansımıştır. Şöyle ki çocuklarına yeteri kadar maddi imkân sağlayamamışlardır. İkinci kuşak, Alman hükümetinden de pedagojik anlamda yeteri kadar hizmet almamıştır (Turan, 1997: 159).

İkinci kuşağın aile içi ve sosyal hayatlarındaki sorunlarının bilinmesi, onların iki dili edinme sürecindeki problemlerinin kaynağının anlaşılması adına önemlidir.

İlk kuşağın aile içi eğitimi zayıftır. Babalar genellikle işçi sınıfından olup, çalışma hayatından arta kalan zamanlarda yorgun ve streslidir. Annelerin ise çalışıyor ya da çalışmıyor olmaları çocuklarının eğitimi üzerinde herhangi bir değişime ya da gelişime etken değildir (Demir, 2010: 25). Zira kendilerinin yeterli ikinci dil bilgileri ve kullanımları olmadığı gibi topluma uyum sağlayamadıklarını da yukarıda belirtmiştik. Bu ebeveynler, çalışma hayatlarının zorluğu ve yaşadıkları toplumun sosyal kurallarına, dinine ve kültürüne yabancı olması ve eğitim düzeylerinin düşük olması ile maddi olarak birikim yapıyor olmaları dolayısıyla çocuklarına eğitim vermeleri olağan görülmemiştir. Tüm bunlar bu kuşağın ikinci dil edinimi açısından da engel oluşturmuştur. Ailelerin düşük eğitim düzeyi, çocuklarına verecekleri eğitim olanakları ve onları yönlendirmeleri açısından da yetersiz kalmaktaydı. 2009 yılının Eurostat verileri sonuçlarına göre birinci düzey eğitilmiş ailelerin çocuklarının üniversiteye gitme oranı %17, ikinci düzey eğitilmiş ailelerin çocuklarındaki oran %32 ve son olarak üçüncü düzey eğitilmiş ailelerin çocuklarının üniversiteye gitme oranı ise %63 olarak tespit edilmiştir (Eurostat 2009: 12).

Bu bilgilerden ikinci kuşağın problemlerinin ailede ve okul öncesi çağda başladığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki çalışan annelerin çocuklarını kreşe bırakmak istemedikleri de bilinmektedir. Çünkü Müslüman olan bu ailelerin, kreşlerde çocuklarının Hristiyan anlayışıyla yetiştirileceği yönünde endişeleri olduğu yönünde araştırma sonuçlarına rastlanmaktadır. Bu riski almak istemeyenler çocuklarını yine Türk ailelerine teslim etmekteydiler. Çocukların bakımını üstlenen bu aileler ya da çocuklara bakım hizmeti veren kadınların da eğitim düzeylerinin yeterli olmadığı bilinmektedir (Demir, 2010: 25). İkinci kuşağın eğitim hayatının bu düzlemde başladığı düşünülürse, okul çağına gelen ilk kuşak göçmen ailelerinin çocukları, aile içinde Almanca konuşulmuyor olması nedeniyle okul çağına yetersiz Almanca dil edinimleriyle başlamaktaydılar. Böylelikle göçmen ailelerin çocukları Alman akranlarına göre okul çağına dil bilmeden başlamaları sebebiyle dersleri sağlıklı takip edememekteydiler. (Pisa Araştırmaları 2000). İkinci kuşak çocukların dil yetersizliği dolayısıyla başarısızlıkları da beraberinde getirmiştir. İki farklı dil ve kültürün içine giren ikinci kuşak, kimlik sorunsalı yaşamıştır.

Okul çağına başlayan çocuklar ailesinin dışında da artık farklı bir sosyalizasyon sürecine de girmiş bulunmaktaydı. Bu kuşak artık “İki Dilli” ve iki kültürlü bir ortamın etkisi altında büyümeye başlamıştır. İkinci kuşak Türk çocuklarının sosyalizasyonu için birbirinden tamamen farklı iki ayrı dil, iki ayrı kültür ve birbiriyle çelişen farklı sosyalizasyon odakları söz konusudur. Bir tarafta geleneksel baba evi diğer tarafta Alman toplumunun kültürel değerleri. Bu kuşağın çocukları okullarda Almanca konuşmaya çalışırken ebeveynlerinin yanında ve o çevrelerinde durum farklı bir hal almaktaydı. Aile içinde anne ve babaları Almanca bilmedikleri için evde ikinci kuşak çocukların ikinci dil edinimleri sadece okul ortamında devam etmekteydi. Okul öncesi, Almancayla tanışmayan çocukların okul çağına geldiğinde zorlandıkları bilinmektedir. Yapılan çalışmalarda Alman olmayan çocukların en az iki yıl çocuk yuvasında akranlarıyla birlikte eğitim almaları onları okul hayatında ikinci dil olan Almanca dil edinimlerini kolaylaştırmaktadır. Buradan zorunlu bir talep doğmaktadır. Anadili Almanca olmayan bütün çocukların en geç üç yaşından sonra çocuk yuvasına ya da anaokuluna girme güvencesine gereksinim bulunmaktadır (Keskin, 2011: 97). Çocuk yuvalarında temellerini attıkları ikinci yabancı dil eğitimi onların ilköğretim çağına geldiklerinde derslerini sağlıklı bir şekilde takip etmelerine olanak sağlaması bakımından önem teşkil etmektedir.

Şu da unutulmamalıdır ki; ikinci dilin öğrenilmesi anadilde yeterli olmaktan geçmektedir. Dolayısıyla okullardaki eğitim anadili Almanca olmayan çocukların anadil dersleriyle de desteklenmesi önemli görünmektedir. Almanya’da ve birçok Avrupa ülkesinde yapılan çalışmaların bu tezi desteklediği bilinmektedir (Keskin, 2011: 97). Okul çağındaki çocukların, eğitim aldıkları okullarda anadilleri desteklenmediğinde ikinci dil öğrenmeleri de sekteye uğramaktadır. İkinci kuşak okul çağındaki çocukların evlerinde sadece Türkçe konuşuluyor olması o çocukların okul öncesi anadillerinin yeterli olduğunu düşündürse de ilerleyen yaşlarda sadece ailelerinden edindikleri anadil bilgilerinin, onlara ikinci bir dili öğrenme konusunda yeterli zemini hazırlayamayacağı da pedagojik bir gerçektir. Anadil yeterliliği okul çağına eğitim yoluyla geliştirilmelidir ve devam ettirilmelidir ki sonradan edinilen ikinci dil öğreniminde kolaylık sağlayabilsin.

Anadilin önemine dikkat çekmenin önemli olduğunu vurguladık. Dolayısıyla anadilin ne olduğuna bakmak gerekir diye düşünmekteyiz. Dilbilimciler anadili; çocuğun ailesinden ve içinde yaşadığı topluluktan ilk öğ-

rendiği dil olarak tanımlar (Yazgan, 2009: 495). Kanaatimizce anadil bireyin kendisini en iyi ifade ettiği, kendi çevresinde konuştuğu ve ilk öğrendiği dildir. Bunun anne ya da babanın köklerinden gelmesine gerek yoktur. Örneğin; Alman bir anne bir İngiliz babanın evde ortak konuştukları dil Türkçe ise çocuklarının ana dili Türkçe olacaktır. Çünkü aile içi iletişim dili Türkçedir ve çocuğun ilk öğrendiği dil Türkçe olacağı için iletişimini bu dilde sürdürecektir.

Yukarıda sunduğumuz verilerin ışığında ikinci kuşak Türk kökenli ailelerin çocukları için şunları söyleyebiliriz. Çocukların çoğunluğunun kreş ya da ana okul tecrübesinin olmaması ve akabinde de okul çağında Almancayla karşılaşmaları onları dil konusunda zorladığı gibi, dersleri takip etmelerine de engel olmaktadır. İkinci kuşak çocukların şanssızlıkları Almanya'da okulların birçoğunun Türkiye'den giden göçmen çocuklarının ana dillerini öğrenmelerine önem vermemesiydi. Dolayısıyla okullarda anadil eğitiminden mahrum bırakılan ikinci kuşak çocuklar okula başladığında dil açısından çok sıkıntılar yaşamıştır. Girdikleri bu kültür şokuyla yeni bir alfabe ile de karşılaşan çocuklar (Baytekin, 1993: 144-145) arasında dezavantajlı bu durumu tersine çevirip çok zorlanmalarına rağmen zaman içinde Almancayı iyi derecede öğrenenler de olmuştur. Hatta ikinci nesilden kendisine Alman Edebiyatı içerisinde yer edinebilmiş Feridun Zaimoğlu, Zafer Şenocak, Osman Engin, Zehra Çırak, Aysel Özakin, Alev Tekinay, Saliha Scheinhardt gibi birçok yazar çıkmıştır (Saka, 2018: 1880).

Ancak söz konusu topluluğun geneline bakıldığında ikinci kuşağı iki yarım dilli diye tanımlamak mümkündür (Bayrak, 2020: 353). Bu kuşağın her iki dile de de tam hâkim olamaması onların iletişim problemini gündeme getirmiştir. Bunun sonucunda da hem Alman toplumunda hem de Türk toplumunda iletişimleri sınırlandırılmıştır. Yetersiz dil edinimleriyle her iki toplumda da iletişim aksaklıkları yaşamışlardır (Demir, 2010: 25).

2. SONRAKİ KUŞAKLARA VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Buraya kadar ifade edilenlerden yola çıkarsak sonraki kuşak Türk Göçmenler anne ve babalarının, büyüklerinin Almanya'da yaşadıkları dil sorunu ve buna bağlı aksaklıklardan her geçen süreçte daha önemli dersler çıkarmış görünmekte. Gelişme gibi görünen bu durum doğaldır ki tek taraflı bir iyileştirme değildir. Bunun tarihsel bir alt yapısı olduğu bilinmektedir. 70'li yılların sonundan başlayıp günümüze kadar farklı aralıklarla Avrupa ve Almanya'da çıkarılan yasalarla dil sorunları daha bir görünür hale gelmiştir. Avrupa Parlamentosu'nun Avrupa Komisyonundan bu soruna eğilmesini istemesi uzun bir süreci başlatmış ve birbirini izleyen araştırmalar sonucu dil sorunu ve dil politikalarını bağlayıcı çeşitli yasalar çıkarılmıştır (İleri, 2000: 14).

Avrupa genelinde olduğu kadar en fazla göç alan ülke olarak Almanya da kendi içinde bu soruna karşın çözümler üretmeye çalışmış ve bazı yasalar çıkarıp, bunları özellikle okula giden yani o öncül kuşakların çocuklarına ve hatta torunlarına okullarda uygulamaya çalışmıştır (İleri, 2000: 14-17).

Okullarda işletilmeye çalışılan sistem sadece göçmenlerin Almanca öğrenmesine yönelik olarak organize edilememiştir. Almanya'da yaşayan göçmen çocuklarının ana dil öğrenimleriyle ilgili de bu yasalar aracılığıyla uygulamalar yapılmıştır (İleri, 2000: 18-21, 26-29).

Politik ve yasal düzenlemelerin gölgesinde asıl belirleyici olan hiç kuşkusuz kültür ve sosyal ortamlardır. Almanya'ya getirildikleri kendi kültür sınırları içerisinde yaşamayı kendisine düstur edinmiş ailelerin çocukları öncelikli olmak üzere dil bakımından, doğal olarak olumsuz olarak daha fazla etkilenmişlerse de Türkiye'den göç etmiş olan ailelerin ilk çocuklarının büyük kısmında iki dillik sorunsalı ortaya çıkmıştır. Bu sorunsalın çözümünün zor olması ise zaten ana dil becerilerinden yoksun olan bireylerin bunun üstüne Türkçe'den (burada yöresel olarak konuşulan başka diller de aynı etkide bulunmaktaydı) farklı yapı ve dil ailesinden gelen Almanca gibi bir de yabancı bir dil kullanımı zorunluğuyla karşı karşıya kalmasından kaynaklanır (İleri, 2000: 29-35).

Sosyo-ekonomik şartlar da göz ardı edilemez. Almanya'da o dönem Türk gençleri yani ikinci kuşak, büyük oranda işsizdir (İleri, 200: 35). Dolayısıyla Alman toplumu ve kültürüyle en sıkı şekilde etkileşime geçeceği iş sahası yerine kendi öz kültürünün fenomenik yapıları olan kahvehanelerde, derneklerde yine alışık olduğu

fakat kurallarıyla öğrenmediği bilinçli bir halden bahsedemeyeceğimiz bir dil/kültür ortamında yaşamını sürdürmekteydi. Bu durum aslında bir paradokstu. Almanca bilgisi yetersiz olduğu için yeteri kadar iş dünyasında kendine aşağıda veya yukarıda yer bulamayan genç Türk göçmenler, böyle bir iş sahasından yoksun kalarak bu seferde Alman dil/kültür ortamı dışında kalıyorlardı.

Bunlar dışında okula giden Türk çocuklarının dil sorunlarından dolayı öğrenme güçlü tanısı ile *Sonderschule* adlı okullara gönderilmesi bile o dönem insanların dil sorunlarının ne gibi sonuçlara yol açtığını gösterir niteliktedir (Gözaydın, 2000: 73). Bu görüşümüzü şöyle kuvvetlendirelim. İyi eğitim almamış bir şekilde topluma katılan ikinci kuşak, içinde yaşadığı zaman içerisinde Alman toplumunda statü ve rol olarak yükselmemiştir. Tabii ki bu çıkarım genel için geçerli olup Türk Göçmenler arasında bu paradigmatik tespitin dışına çıkanlar olmuştur. Bu konuda bir sonraki kuşağa daha fazla imkân yaratmak için bir önceki kuşağın şartlarını zorladığı da bir gerçektir. Anaokullarından orta kısım eğitim veren okullara kadar her aşamada çocuklarına maddi imkân sağlamaya çalışan aileler görülmekteydi (Gözaydın, 2000: 77).

Bugünden bakınca temelde değişen sosyal şartlar, sosyal roller ve statüler ile Türkiye'den göçmüş ailelerin uzantıları olan topluluklarda hala iki dillilik sorunu olduğu anlaşılmaktadır. Almanca bilgileri günlük dil bağlamında üst seviyede olan birçok kişinin ana dillerinde iletişim bozukluğu çektiği, yazışma dilinde sorunlar ve yanlışlıklar görülmektedir (Bayrak & Üstün, 2020: 363). Bu husus yapılan çalışmanın odağında olmadığından üzerinde durulmamakla birlikte, bu alanda çalışanların ve resmi makamların dikkatine sunulmaktadır.

Sözün özü, Birinci ve İkinci Kuşağın dil sorunları düşünüldüğünde dönemin şartlarının her açıdan iyi anlaşılması gerektiği açıktır. Öncelikle Türkiye'den maddi zorluklar nedeniyle, birçoğu kırsal kesimlerden Almanya'ya göç eden insanların yaşamlarını idame ettirme, ailelerini koruma, yeni girdikleri sosyo-kültürel ortamda varlıklarını kabul ettirme gibi çok parametrelilik sorunlarla boğuştukları görülmektedir. Ülkelerinden, yörelerinden çıkıp belirli ve yeterli bir eğitim bilinci, toplam bilgi birikimi olmaksızın bu maceraya atılan kuşakların bugün Almanya'da olan göçmen kökenli insanlarla mukayese edilmesi şartlar ve dönem itibarıyla mümkün değildir. O dönem temsilcilerinin kendi kuşağı içerisinde değerlendirilmesi gerekir.

SONUÇ

Almanya'ya göç eden birinci kuşak Türk kökenli göçmenlerin sadece yabancı dil sorunları yaşamadığı aynı zamanda farklı sosyalizasyon sorunlarının da üstesinden gelmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Birinci kuşak göçmenler kültür şoku yaşamış ve yabancı toplumda kendi kültür çatıları altında hayatlarını idame ettirmişlerdir. İş ile evleri arasında bir hayat sürmüşler, ana dillerini hatta çoğu ağız özelliklerini dahi korumuşlardır. Devlet tarafından da birinci kuşağın geçici konuk işçi olarak görülmeleri dolayısıyla işçilerin Almanca dil problemlerinin önemsenmemesi onların göç ettikleri Almanya topraklarında dil edinimi sağlayamamalarına yol açmıştır. Bununla birlikte, birinci kuşak göçmenlerin kendi aralarında oluşturdukları melez bir dil olan Pidgin dil ile günlük hayatlarını idame ettirdikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla da aralarında dışarı kapalı bir yaşam olan gettolaşmış bir hayat süren ilk kuşağın ikinci dil ediniminin Gastarbeiterdeutsch'dan öte gidemediğini ortaya koyulmuştur.

İkinci kuşak Türk kökenli göçmenler ise iki kültür arasında kalmış, bir taraftan Türkçe konuşulan baba evinin geleneksel aile düzeni içinde bir taraftan da okul hayatları içinde Almanca konuşulan çevrede sıkışık kalmış oldukları tespit edilmiştir. Dolayısıyla kültür ve dil çatışmasını en çok yaşayan kuşak ikinci kuşak Türk kökenli göçmenler olmuştur. Devlet tarafından da anadil öğrenimlerine önem verilmeyen bu kuşak ikinci dil olan Almanca'yı da tam öğrenemedikleri gibi anadillerine de hâkim olamamışlardır. Zira Yukarıda belirttiğimiz gibi ikinci dil ediniminin sağlıklı olabilmesi için anadil yeterliliklerinin iyi olması durumu bu kuşakta görülmediği için ikinci dil öğrenimlerinin de sağlıklı olmadığı sonucuna varılmıştır. Demir'e göre; ikinci kuşak her şeye rağmen ilk kuşağa göre birçok açıdan daha iyi olduğudur. İkinci kuşak çok iyi derecede Almanca konuşmuyor olmasa da Almancaya dört dil becerisi üzerinden hâkim oldukları sonucuna varılmıştır. Dört dil becerisi ile kastedilen; okuduğunu anlama, yazma, dinlediğini anlama ve konuşabilme yeterlilikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan çok azı da akademik düzeyde Almancaya hâkim olabilecek duruma gelmiş olmalarıyla

dikkat çekmektedir. Tüm bu yeterlilikleriyle ikinci kuşaklar için ikinci dil konusunda diğer bir dikkat çekici husus da resmi devlet dairelerinde ailelerinin işlerini takip edebilmeleri ve dolayısıyla ailelerinin velileri olma gibi bir misyonu da üstlenmiş oldukları tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Bayrak, A & Üstün, B. (2020). “Almanya’da İki Dilli Yetişen Türk Çocuklarının Türkçe Yazma Becerileri Üzerine Bir Çalışma”. *Diyalog Dergisi (GERDER)* 2020/2: 350-365.
- Baytekin, B. (1993). *Das Bild der Türkischen Migrantenkinder in der Deutschsprachigen Kinderliteratur*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Bußmann, H. (1990). *Lexicon der Sprachwissenschaft*, (2. Auflage). Stuttgart: Kröner Verlag.
- Demir, Z. (2010). *Almanya’da Yaşayan Türk Kadınları Durumları, Sorunları, Din ve Diyanet Algıları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Eurostat Statistical Books (2009). *The Bologne Process in Higher Education in Europe. Key indicators on the social dimension and mobility*. Luxemburg: Eurostat Statistical
- Gözaydın, N. (2000). “Almanya’daki Türklerin Durumu ve Türkçede Yaptıkları”. içinde: *Avrupa’da Yaşayan Türk Çocuklarının Ana Dili Sorunları Toplantısı*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları. s.73-84.
- İleri, K. (2000). “Avrupa Topuluğu’nun Dil Politikası ve Almanya’da Okula Giden Türk Asıllı Öğrencilerin Dil ve Eğitim Sorunları”. içinde: *Avrupa’da Yaşayan Türk Çocuklarının Ana Dili Sorunları Toplantısı*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları. s.7-72.
- Keim, I. (2002). “Sprachvariationen und Bedeutungs konstitution. Dei Verwendung von Fogasy”, (Hg.): *Bedeutung. Wie Bedeutung im Gesprächentsteht. Gastarbeiterdeutsch in Gesprächen junger Türkinnen*” In: (Hrsg.) Deppermann, Arnulf/Spranz-Fogasy, Thomas, Tübingen: Stauffenburg, pp. 134-157.
- Keim, I. (1984). *Untersuchungen zum Deutschtürkischer Arbeiter*. Tübingen: Narr Verlag.
- Keskin, Hakkı (2011). *Türklerin Gölgesinde Almanya Göçün 50.Yılında Geleceğe Yönelik Uyum Politikası İçin Görüşler*. İstanbul: Doğan Egmond Yayıncılık.
- Nakiboğlu, M (2019). *Göçmen Türklerin Dile Yansıyan Manifestosu. Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları dergisi Cilt: 1 Sayı: 2*.
- Nakiboğlu, M (2020). *Almancı Gençlerin Dili Kanakça*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Pamuk, İ. (2019). *Almanya’da Kimlik, Aidiyet ve Türkiye Kökenli Öğrenciler*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Pisa- Studie, (2001). *Zusammenfassung zentrale Befunde*, Hrsg.: Cordula Artelt, Jürgen Baumert v.d, Berlin: Max Planck Institut.
- Saka, N. (2018). “Almanya’daki Türk Göçmen Yazınına Kavramsal Bir Yaklaşım”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ekim 2018 22 (Özel Sayı): 1875-1888
- Şimşek, Y. & Schroder, C. (2011). *Migration und Sprache in Deutschland – Am Beispiel der Migranten aus der Türkei und ihrer Kinder und Kindeskindern*. Göttingen: V&R Unipress.
- Turan, K. (1997). *Almanya’da Türk Olmak*. Ankara: T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Yazgan, P. (2010). “İki Dillilik Ve Kültürel Aidiyet”. Uluslararası 9. Dil- Yazın- Deyişbilim Sempozyumu Yaratıcılık ve Yenilik Yılında Yeni Yaklaşımlar, 15-17 Ekim 2009 Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi, s. 490-499.